

2012.11.12 - Tiszatáj



## ZALÁN TIBOR JEGYZETEI GYENGE ZOLTÁN A MŰVÉSZET SZÜLETÉSE CÍMŰ ELŐADÁSÁRÓL

A cím magyarázata ezúttal gyakorlatilag kötelező. A megkésett azt jelenti, valami miatt nem készült el időben a beszámoló Gyenge Zoltán előadásáról. A megkésésnek mindig oka van. Jelen esetben a filozófia, mint téma, amelytől az egyszerű honpolgár úgy fél, mint ördög a tömjénfüsttől. A megkésés oka tehát a félelem, mely maga a filozófia, melynek születéséről tartott előadást egy tudós ember. Tudományról beszélni nehéz dolog. Tudományról beszélt előadásról viszont szinte lehetetlen.

Mégis.

Sok érthetetlen dolog történt velünk ezen az estén, szerencsére. Először is, most már megvallhatom, nem is kicsit tartottam én ettől a Kovács Edit-vállalkozástól. A kitűnő művésznő nem csak színész, de esztéta is, épp Szegedre írt disszertációját erős érdeklődéssel és örömmel olvasta e sorok írója a közelmúltban. Egy Mindentudás Színházi Egyetemének elnevezett vállalkozást azonban, amelynek első előadójaként épp a nagytekintélyű Prof. Dr. Gyenge Zoltánt, a Szegedi Tudományegyetem Filozófia Tanszékének vezető egyetemi tanárát tisztelhettem a pulpituson az Ibsen Stúdiószínház közönsége november 5-én, 18 órakor, meglehetősen túlzásnak tartottam, nem lebecsülve, csak felmérve Békéscsaba ilyen jellegű lehetséges szellemi kapacitását. Nos, az aggodalmam fölösleges volt. Ja, és még! Tomboltak az elemek az adott időben, ömlött az eső, fújta a szél, talán még villámlott is, de azt nem lehetett a sötétből rendesen kivenni, na, szóval, ilyen időben az ember a kutyáját nem veri ki a házból, nem hogy filozófiai előadásokra – saját magát. És láss csodát, a terem megtelt emberekkel, sőt, még a lépcsőn is ülni kényszerültek. És nem vattaközönség, hanem érdeklődő emberek igen nagy és nem eléggé becsülendő csoportja. Diáktól a nyugdíjasig, tanártól a szerkesztőig sok és sokféle ember, közöttük szokatlan mennyiségű színész szorongott a széksorokban. A *művészet születése* címet adta tehát előadásának a professzor. Alcím: *Művészettörténeti és filozófia bevezetés a művészet fogalmához konkrét a festészet, zene és színház alkotásainak felhasználásával*. Na, erre a fára hogy varr vaskarikát a prof., gombokról nem is beszélve, hunyorítottam a mellettem ülő Elek főszerkesztőre, aki szintén némi kétkedéssel pislogott a székén egyelőre nyugodtan üldögélő, Kovács Edit fölvezető, rávezető mondatait szkeptikus nyugalommal hallgató

előadó felé, na, erre hogy; és a tördelőszerkesztőktől épp előadásra érkezők szelíd bágyadtságával viszonzta a tekintetemet.

Gyenge prof. minden ceremóniát mellőzve felállt, ígéretet tett arra, hogy igyekszik nem érthetetlen lenni, és azok számára is élményt nyújtani, akiknek nincs különösebb filozófiai felkészültsége, majd minden további magyarázat nélkül felvetített két mondatot a fölötte kifeszített vászonra. Majd érthető volt, és mindenkinek nagy élményt nyújtott.

*Karl Philipp Moritz:* „A legnagyobb feladat, a legnemesebb gondolat számunkra az, hogy önmagunk legyünk, ezért halandó ajkáról nem hangozhat el fenségesebb szó a szépről, mint az, hogy van!”

*Joachim Winckelmann:* „a művészet legtisztább forrásai nyitva állnak: boldog az, ki megtalálja és megízleli azokat.”

Most értünk el címünk még meg nem magyarázott részéhez. Nem fogom interpretálni Gyenge prof. elhangzott előadását, hanem a rendelkezésemre bocsátott jegyzeteit idézem be. A kérdések, melyekre az előadó választ kívánt adni, és adott is bőszéggel:

- mi a szép és hol kezdődik a művészet?

- lehet-e beszélni a művészetről vagy azt csinálni „kell”?

- ha lehet beszélni, akkor hogyan szólhatunk úgy, hogy ne laposodjon el (ld. „verselemzések”) a róla való beszéd?

- lehet-e tanulni a művészetet vagy az csak ösztönös megérzés?

- mitől művészet a művészet, és mitől giccs a giccs?

- van-e haszna a művészetnek vagy a művészet egyszerűen „haszon-talan”?

- kell-e a művészetnek erkölcsileg megfelelőnek lennie?

A témák, melyekkel a filozófus foglalkozni kívánt és foglalkozott is:

## **I. A művész fogalma**

1. Antikvitás – képzett szakmunkás, aki vagy egy uralkodónak, a polis-nak, az egyháznak, vagy pedig magánvállalkozóként dolgozik.
2. XVI. század elejétől – szociális és társadalmi, és intellektuális szempontból is a tudós szintjére emelkedik. Pápák és királyok bizalmasa, egyesek diplomáciai szerepet is betöltenek. Hét szabad művészet.
3. Francia forradalom – a nemesi házak és az eddig meghatározó társadalmi pozíciók elvesztik befolyásukat. ROMANTIKA – az individuum szabadsága mindennél fontosabbá válik. Megszabadulás a volt feudális kötöttségektől. Az egyén szabadsága fontosabb, még az életnél is. A szabadság mint érték konkurens az élet mint értékkel szemben.
4. XIX. sz. második fele – GUSTAV COURBET (francia festő) meghirdeti és gyakorolja is a társadalmon kívül éleést. Megszabadulás a konvencióktól, a normális emberek szabályrendszerétől, a hagyományos etikai értékektől, a szociális kötöttségektől. – XIX. sz-i ÉLETFILOZÓFIÁK / NIETZSCHE, KIERKEGAARD / EGZISZTENCIALIZMUS és FREUD elmélete mindezt filozófiai szempontból is alátámasztja.
5. 1960-as évek – ANDY WARHOL – a művésznak olyan pozíciót igényel, mint amelyet a Manager kap, vagy amit a sztárok élveznek (film, színház, opera, zene). Warhol szerint a művésznak legalább olyan anyagi helyzetet kell kapnia,

*mint a társadalom leggazdagabbjainak. Művész a felső tízezer tagjává akar válni. / egyre többeknek sikerül is.*

## **II. A művészet szerepe**

*Folyamatosan változik.*

*Az ókorban szakrális célok, vagy egyéni érdekek kielégítése / középkor – az egyik legnagyobb megrendelő maga az egyház. (Paradox módon azok a festmények, oltárok, amelyeket az egyház a templomokba rendelt meg, ma inkább múzeumokban láthatók). – Belting! 17. sz-tól művészeti ipar kialakulása.*

*Első múzeumok:*

- 1.) Uffizi (1591) /Medici gyűjteményből jön létre*
- 2.) Louvre (1793) /a francia forradalomig a köz számára zárt hely*
- 3.) Prado (1819) VII. Ferdinánd alapítja a Louvre mintájára*

*Művészeti ipar*

*Művészettörténet, művészeti kritika megjelenése, „művészeti termelés” (betriebsam – Heidegger)*

*Művészetgazdálkodás – aukciók / gyűjtők, a művészet egyre erőteljesebben áru, mégpedig egyre inkább konvertibilis áru // vö. H. Göring azokat a festményeket gyűjtötte, amelyeket a III. Birodalom hivatalosan kiátkozott –*

*2007-ben is kerültek elő svájci széfekből a festményei közül.*

## **III. Szép és művészet**

*Hegel*

- 1. Szellemből született és újjászületett – SZÉP / Szerelem Platón EROS / – Phaidrosz*
- 2. Szabadság / autonómia*

*Rossz, mulandó világ látszata, versus művészet*

- 3. A művészet célja (TELOS) „A művészet tudománya önmagában, külső cél nélkül érdekes.” (Schelling)*

*- (van-e haszna a művészetnek vagy a művészet egyszerűen „haszon-talan”?)*

*- (kell-e a művészetnek erkölcsileg megfelelőnek lennie?)*

*- (kell-e a művészetnek tanítania?)*

*- mi nem a célja*

- 4. IGAZSÁG – Platón /SORS – IGAZSÁG // Ér mítosz / Thomas Mann, Hans Castorp – IDŐ*

## **IV. Lehet-e beszélni a művészetről vagy azt csinálni „kell”?**

- 1. Hegel – esztétika helyett művészetfilozófia*
- 2. Georg Simmel – művészetfilozófia*

*Rilke: A művészetről való beszéd maga is művészet*

*Schelling: Kevesen veszik észre, hogy maga a nyelv, amellyel kifejezzük magunkat, a legtökéletesebb műalkotás.”*

## **V. A művészet veszélye**

1. Szabadság érzete – versus – állam diktátumai
2. Entartete Kunst –

- 1928 NSDAP meghirdeti a „harc az igazi nemzeti művészetért” programot

- A *Völkischer Beobachter* 1927 augusztusában hirdette meg a Kampfbund für deutsche Kultur létrehozását, amely a hazafias és népi írókat, költőket és művészeket akarta előtérbe állítani. Szemben azokkal, akik az “igazi német értékeket” akarták elnyomni. Ennek egyenes következménye volt az 1937-ben rendezett “Entartete Kunst” kiállítás, és a vele együtt megnyitott Große Deutsche Kunstausstellung kiállítás.

- „a nemzeti érzésnek át kell hatnia az alkotásokat”

- 1937 München / Goebbels kormánybiztosként megnyitja a kiállítást (Kandinskij, Max Ernst, Kokoschka stb.)

- kb. 2 millióan nézték meg, exponenciálisan többen, mint a mellette nyitott „Nagy Német Művészet” kiállítást.

A közönség egyetlen pissenés nélkül ülte végig a közel másfél órás előadást, az előadó kellő mennyiségben adagolta a drámát és a humort – felhasználva időnként hajdani színházi/színészi múltjának finom és ízléssel földézett kellékeit.

Platónnal, illetve Tolsztojjal fejeződött be az előadás. Platon beszél a művészet veszélyességéről a társadalomra nézvést; Tolsztoj Kreutzer szonátájában is ugyanez fogalmazódik meg. Amikor felcsendültek a Kreutzer szonátája hegedű-zongora hangjai, már egy felkészült közönség felkészült lelkében zendültek meg a visszatérő, és mindig mást és mást jelentő szólamok. Filozófiai előadás után ritkán ül ennyi megrendült ember a nézőtéren. Most ült. Hát, ez is a meglepetések közé tartozott.

Azon viszont már nem fogok meglepődni, ha a Mindentudás Színházi Egyetemének következő előadását is teljesen megtöltenék az érdeklődők. Gyenge professzorral nyitni a sorozatot remek ötlete volt Kovács Editnek, aki az est háziasszonyágát is betölti.

Ja, és. Gyenge professzor nem járult hozzá ahhoz, hogy jegyzeteit nyilvánosságra hozzam. A pontosság igénye azonban megkívánta, hogy így tegyek. Azt azonban nem szeretném, ha beperelne ezért. Más javaslatom van. Felajánlok egy üveg ötvenkét fokos házi pálinkát közös elfogyasztásra, melynek filozófiára gyakorolt hatása, az elfogyasztott mennyiséggel arányosan, csak a legnagyobbakhoz, legjelentősebbekhez mérhető....

**Zalán Tibor**

P.s. Lapzárta után: Gyenge prof. a felajánlott pálinkát elfogadva, jegyzeteinek közléséhez hozzájárult!

Kép: Courbet: *Önarckép avagy a kétségbeesett ember*